

Висновки. Створення транспортного кластеру в Одеській області обумовлено сприятливим географічним положенням регіону та розвиненим транспортним комплексом. Саме взаємодія підприємств різних видів транспорту за умови державної підтримки та співпраці з освітніми установами може допомогти залучити великі обсяги транзитних вантажоперевезень, що в свою чергу буде сприяти розвитку регіону в цілому.

Література

1. *Кіро О. С.* Регіональна кластерна політика в Європі: теорія й практичне застосування // Вісник соціально-економічних досліджень. Вип.33. — Одеса: Одеський державний економічний університет, 2009. — С. 66—72.
2. *Мигранян А. А.* Теоретические аспекты формирования конкурентоспособных кластеров в странах с переходной экономикой // Режим доступа до статті: www.krsu.edu.kg/vestnik/2002/v3/a15.html
3. *Портер М.* Конкуренция: — М.: Издательский дом «Вильямс», 2002. — 496 с.
4. Офіційний сайт Одеського державного економічного університету — www.oseu.edu.ua.
5. Офіційний сайт Одеської обласної державної адміністрації — <http://oda.odessa.gov.ua>.
6. Офіційний сайт МТП Гданськ — <http://www.portgdansk.pl>.
7. Офіційний сайт МТП Владивосток — <http://www.vmtpru.ru>.
8. Офіційний сайт МТП Констанца — <http://www.portofconstantza.com>.
9. Офіційний сайт «Укрзалізниці» — www.uz.gov.ua
10. Эффективная реализация кластерной политики, опыт Баварии (Германия) и РФ // www.yarsk.ru/it.

Стаття подана до редакції 18.10.2011

УДК 353:658.589

Т. О. Савостенко, канд. екон. наук,
доц. кафедри економіки
та регіональної економічної політики,
ДРІДУ НАДУ при Президентіві України

КЛАСТЕРИ ЯК ІНСТРУМЕНТ РЕГУЛЮВАННЯ ІННОВАЦІЙНОГО РОЗВИТКУ РЕГІОНІВ

Анотація. У статті висвітлено сутність та переваги використання кластерів для інноваційного розвитку регіонів, наведено зарубіжний досвід формування кластерної економіки, обґрунтовано необ-

хідність використання кластерного підходу для економіки України та надано приклади кластерів в Україні.

КЛЮЧОВІ СЛОВА: кластери, кластерна політика, кластерна економіка, конкурентні переваги, точки зростання.

АННОТАЦИЯ. В статье выявлена сущность и преимущества использования кластеров для инновационного развития регионов, приведен зарубежный опыт формирования кластерной экономики, обоснована необходимость использования кластерного подхода для экономики Украины, приведены примеры кластеров в Украине.

КЛЮЧЕВЫЕ СЛОВА: кластеры, кластерная политика, кластерная экономика, конкурентные преимущества, точки роста.

ANNOTATION In the article revealed the nature and advantages of using clusters for innovative regional development, the international experience of forming a cluster economics are given, the necessity of using of cluster approach to the economy of Ukraine are substantiated.

KEYWORDS: clusters, cluster policy, cluster economy, competitive edges, points of growth.

В умовах глобалізації економіки інноваційні процеси як фактор конкурентної боротьби відіграють вирішальну роль у національній та регіональній економіці. Сьогодні технологічні інновації створюють для окремих регіонів конкурентні переваги більше ніж природні ресурси, перетворюючись на основне джерело добробуту нації, формуючи сучасну концепцію стійкого розвитку. Стабільність економіки регіону в подальшому залежатиме від того, чи буде сформовано та запроваджено інноваційну модель його розвитку. Тому опанування територіями концептуальних засад інноваційної моделі створить основу для їх економічного зростання та забезпечить економічну незалежність України при переході її економіки до фази економічного пожвавлення.

Кластери як форма організації виробництва, що спрямована на підвищення конкурентоспроможності країн та регіонів, привернули до себе увагу вчених у 80—90 рр. ХХ століття. Можливість використання ринкових інструментів у процесі формування кластерів висвітлено у працях М. Портера, Г. Дж. Болта, І. Толенадо, П. Дойла, Ф. Котлера, Г. Лайса, Ж.-Ж. Ламбена, Е. Тоффлера та ін.

Проблемні питання запровадження кластерної політики розглядалися у працях таких українських вчених, як М. Войнаренко, О. Крайнік, М. Міхєєв, С. Соколенко, Р. Сорока, І. Огородник, Н. Тарнавська, Ю. Ульяновченко, Г. Хасаєв та ін. Однак переваги та можливості використання кластерного підходу для підвищен-

ня інноваційного розвитку регіонів України залишаються висвітленими недостатньо.

Мета статті — розкрити сутність і переваги використання кластерів для інноваційного розвитку регіонів і запропонувати шляхи використання кластерів як інструменту регіонального розвитку в Україні.

Кластер в економічній літературі визначається як індустріальний комплекс, сформований на базі територіальної концентрації мереж спеціалізованих постачальників, основних виробників і споживачів, які зв'язані технологічним ланцюгом і виступають альтернативою секторальному підходу. Географічний розмір кластера може варіюватися від масштабу міста до рівня країни або групи сусідніх країн. Кластери зустрічаються в різних галузях промисловості. Вони представлені у великих і малих країнах, і на різних політико-адміністративних рівнях (наприклад, країна, регіон, столиця, місто) [1, с. 244].

Точка зору, що регіони, на території яких формуються кластери, стають лідерами економічного і технологічного розвитку, знаходить все більш широке визнання серед вчених. Зокрема, дослідження, проведені С. Соколенком, показали, що кластери в сучасних умовах посилення конкуренції на глобальних ринках є фундаментальною організаційною основою для реалізації ключових принципів становлення національної та регіональної економіки і відповідної розробки стратегій соціально-економічного розвитку регіонів. Розуміння конкурентних переваг нових виробничих систем та активне формування регіональних інноваційних кластерів відкриває перед регіонами нові перспективи динамічного економічного розвитку та успішного подолання «викликів» із боку конкурентів [7].

Ефективність кластерної моделі досягається за рахунок інноваційності, розвитку взаємодопомоги, поєднання кооперації з конкуренцією та поширення взаємообміну інформацією, знаннями, ноу-хау та патентами. Підтвердженням цьому є думка Н. Тарнавської, що «...сьогодні на перше місце в геоekonomічній конкуренції вийшли інтегровані бізнес-групи, які об'єднують інноваційні проекти і велике виробництво та здійснюють свою діяльність на основі ділових мереж» [9].

Дослідження Р. Сороки показали, що потенціал кластерних систем є величезним. Кластерні системи можна класифікувати за трьома рівнями: національні інноваційні кластери; регіональні виробничі кластери, локальні кластери для розвитку міст, районів, груп населених пунктів [8].

О. Крайнік класифікує кластерні системи наступним чином [4]:

— інноваційні кластери на національному та регіональному рівнях, які формують інноваційні продукти та створюються за участю наукових закладів Національної академії наук та галузевих науково-дослідних інститутів і організацій;

— виробничі кластери, які є базою регіонального економічного розвитку, використовують новітні інноваційні продукти, зокрема, створені в інноваційних кластерах;

— кластери, що надають різноманітні послуги (бізнес-кластери, туристичні кластери, освітні кластери), які базуються виключно на місцевих ресурсах, а ініціатива створення належить органам місцевого самоврядування та територіальним громадам.

Кластери — це своєрідні комплекси підприємств, дослідницьких центрів, наукових установ, органів державного управління, профспілок, громадських організацій, пов'язаних технологічним ланцюжком, які доповнюють один одного. Територіальні інноваційні кластери мають у своїй основі стабільну систему поширення нових знань, технології, продукції, тобто інноваційно-технологічну мережу. Вони формують і використовують спільну наукову базу. Підприємства кластера одержують додаткові конкурентні переваги завдяки можливості здійснювати внутрішню спеціалізацію і стандартизацію, скорочувати вартість трансакції, мінімізувати витрати на впровадження інновацій. Специфікою кластерних структур є широка участь у них гнучких підприємницьких структур малого і середнього бізнесу, що активно сприяють формуванню інноваційних «точок зростання».

Кластерна політика як форма і складова регіональної інвестиційно-інноваційної політики все більше використовується на рівні окремих держав і регіонів Європейської Союзу. ЄС розглядає кластерну політику як ключовий інструмент залучення інвестицій, підвищення конкурентоспроможності галузей регіонів, зростання інноваційного потенціалу й економічного розвитку в середньостроковій та довгостроковій перспективі й планує сформувати загальноєвропейську модель, що буде стимулювати й доповнювати національні й регіональні ініціативи, включаючи розвиток кооперації між кластерами.

Яскравим прикладом використання кластерної політики для інвестиційно-інноваційного розвитку регіонів є Німеччина. Кластерами, що успішно функціонують вважаються автомобілебудування у Баден-Вюртемберзі, виробництво медичної техніки в Тутлінгені, «регіон чипів» навколо Дрездена, біотехнологічний кластер у регіоні Берлін—Бранденбург. Участь малих і середніх під-

приємств у кластерах зумовлено тією обставиною, що приблизно 99,7 % усіх фірм Німеччини — це малі і середні підприємства (загальна кількість — 3,4 млн), з яких 31,4 % задіяні у сфері виробництва, їх перевагами є швидке впровадження науково-технічних і технологічних ідей у ринкову продукцію, міжнародна орієнтація, висока ступінь спеціалізації та здатність успішно знаходити і займати ніші на ринках.

Теорія і практика створення та функціонування кластерів, як центрів інновацій країн Євросоюзу, може бути використана в Україні. Одним з першочергових завдань Уряду нашої держави в цьому контексті має стати розробка концепції кластерів, узагальнення їх галузевої та територіальної сутності, визначення стратегії розвитку конкурентних переваг.

Формування перших кластерних структур в Україні виявилось особливо проблематичним. Процес відбувався в умовах відсутності законодавчої підтримки кластерізації, а також при пасивності підприємців, на тлі безсистемного реформування економіки, відсутності системності в прийнятті й уведенні в дію законів і кодексів, які іноді суперечать один одному. Проте набутий у цій сфері вітчизняний досвід та ініціатива в різних регіонах підтверджують життєздатність кластерів в Україні.

Для поширення кластерної моделі у регіонах України важливим є дослідження, узагальнення та запровадження ініціатив, які здійснюються в Севастополі, де формується мегакластер «Севастополь», що складається з різноманітних кластерів. У межах кластера-інкубатора, який створено на базі громадської організації «Асоціація сталого розвитку Севастополя «Аура» спостерігається ефективно об'єднання підприємців малого і середнього бізнесу та представників інституцій. До формування партнерських зв'язків у межах кластерів приєднуються підприємства харчової і місцевої промисловості, медичні заклади, компанії транспорту, комунальні сфери, готельні господарства та ін. [3, с. 301].

Формування кластерних систем відбувається і в інших регіонах України. Найактивніше розпочались ці процеси в Херсонській, Полтавській, Одеській областях. Враховуючи вигідне географічне розташування Херсонської області, проходження через її територію важливих залізничних, річкових та повітряних шляхів, приморське становище області на перетині державних і міжнародних морських шляхів Азово-Чорноморського басейну, найбільш перспективним було визначено формування транспортно-логістичного кластера. З цією метою об'єднали зусилля ділові кола, владні структури, наукові та освітні установи.

Необхідно відмітити, що досвід організації кластерів в Україні напрацьовано проектом Департаменту міжнародного розвитку Великобританії (DFID) «Розвиток приватного сектору», у межах якого надавалася допомога для вдосконалення бізнес-середовища у Житомирській, Одеській та Харківській областях. За чотири роки функціонування проекту у цих регіонах створено такі кластери, як «Українська асоціація каменю» (Житомир), «Одеські вина», «Харківська асоціація виробників устаткування машин», які на сьогодні успішно розвиваються [6, с. 53].

Сфера розвитку кластерів у період з 1998 по 2010 рр. суттєво розширилась, сформовано об'єднання організацій і підприємств у Хмельницьку, Львові, Житомирі, Івано-Франківську, Рівному, Херсоні, Севастополі та інших містах. У більшості регіонів держави проведені кластерні дослідження і запроваджуються сучасні ефективні форми об'єднаних суб'єктів господарювання.

При формуванні кластерів важливим є значення коефіцієнта локалізації. Види економічної діяльності, в яких коефіцієнт локалізації більший за одиницю і продукція яких значною мірою вивозиться за межі регіону, належать до галузей спеціалізації регіону і у них створення кластерів є доцільним. Формуючи кластери та обираючи з них найперспективніші, необхідно оцінити також динаміку коефіцієнта локалізації, тому що збільшення показника свідчить про можливі подальші перспективи розвитку кластерів, а зниження — про можливу необхідність розширення асортименту продукції, що випускається, або необхідність модернізації виробництва.

На першому етапі формування кластерної моделі відбувається об'єднання наукових, науково-технічних установ, промислових підприємств різних форм власності, які взаємопов'язані в процесі створення інноваційного продукту та отримують внаслідок створення кластеру можливості збільшення залучення інвестицій, розширення сфери інноваційної діяльності, нарощування обсягів виробництва інноваційної продукції [2, с. 164].

Другий етап формування кластерної моделі — нарощування стратегічного потенціалу регіону — передбачає формування загальної схеми побудови кластера.

Третій етап передбачає реалізацію кластерної моделі нарощування стратегічного потенціалу регіону.

Управління та координацію роботи кластера повинен здійснювати регіональний інноваційний центр [5].

Як показує досвід Німеччини, формувати міжнародні, національні, міжрегіональні, місцеві кластери у відриві від загально-

державної політики інвестиційно-інноваційного розвитку в цілому малоефективно, а часто й неможливо. Тому успішне програмування формування і спеціального стимулювання кластерних структур, по-перше, має здійснюватися винятково за наявності загальнонаціональної стратегії економічного піднесення країни, яка акумулює та на якісно новому рівні преломлює різні за пріоритетами стратегії розвитку у сферах інституціональних перетворень, інвестиційно-інноваційної активності, промислової, регіональної, соціальної та інших політик. По-друге, стратегія уряду щодо кластерізації економіки повинна бути концептуально визначеною. Вона має бути або переважно націленою на впровадження ліберальної моделі політики, головним інструментом реалізації якої є система гарантій для підтримки ініціатив регіонів та інтеграція кластерного підходу в стратегії галузевих міністерств, або спиратися на «диригентський» підхід, який передбачає чітке визначення у відповідному програмному документі стратегічних галузевих і регіональних пріоритетів, логіку їхнього вибору, систему фінансової, інвестиційної підтримки, розбудову системи відповідних інструментів.

Національна програма впровадження кластерних технологій має бути складовою програмного документу вищого порядку — Стратегії економічного та соціального розвитку України та програми забезпечення конкурентоспроможності національної економіки. Програма кластерізації повинна бути побудована на поєднанні як територіальної, так і галузевої консолідації.

До числа найважливіших напрямів державної регіональної кластерної політики, які можуть бути реалізовані, належать [10]:

- виявлення й моніторинг ситуації в процесі формування кластерів на територіальному рівні, зокрема виявлення оптимальної структури кластера, територіальної локалізації його окремих ланок, співіснування аналітичних досліджень перспектив розвитку кластера, його конкурентоспроможності на зовнішніх ринках, оцінка впливу кластера на соціальну сферу;

- формування комунікаційних площадок для потенційних учасників територіальних кластерів, у тому числі за рахунок їх інтеграції у процесі розробки й обговорення стратегій регіонального розвитку, сприяння обміну досвідом між регіонами із формування кластерної політики;

- сприяння консолідації учасників кластера (зокрема через асоціативні форми), реалізація програм сприяння виходу підприємств кластера на зовнішні ринки, проведення спільних маркетингових досліджень та рекламних заходів, реалізація освітньої полі-

тики, погодженої з основними представниками майбутнього кластера, забезпечення можливості комунікації й кооперації підприємств й освітніх установ;

— створення інституціонального середовища й інформаційно-комунікаційної інфраструктури для розвитку територіальних виробничих кластерів.

Отже, кластери як чинник активізації регіонального економічного розвитку є характерною ознакою сучасного стану управління економічними процесами в адміністративно-територіальних утвореннях країн світу. Інноваційна економіка, яка формується на сучасному етапі, орієнтується на пріоритетність розвитку кластерів, які визнані однією з ефективніших виробничих систем епохи глобалізації. Поширення кластерної моделі у регіонах України потребує пошуку та розробки відповідних механізмів їх створення та функціонування, що й може стати напрямом подальших досліджень.

Література

1. *Гейець В. М.* Стратегічні виклики XXI століття суспільству та економіці України / В. М. Гейець, В. П. Семиноженко, Б. Є. Кваснюк. — Т. 3. — К. : Фенікс, 2007. — С. 244.

2. *Герасимчук З. В.* Конкурентоспроможність регіону : теорія, методологія, практика : монографія / З. В. Герасимчук, Л. Л. Ковальська. — Луцьк : Надстир'я, 2008. — 248 с.

3. *Кіндзерський Ю. В.* Промисловий потенціал України: проблеми та перспективи структурно-інноваційних трансформацій / Ю. В. Кіндзерський. — К. : Ін-т економіки та прогнозування НАН України, 2007. — 408 с.

4. *Крайнік О.* Кластери як інструмент економічного розвитку регіону / О. Крайнік. — Режим доступу : http://www.nbuv.gov.ua/e-journals/DeVr/2010_5/fail/Krajnyk.pdf. — Назва з екрану.

5. *Лукшін В.* Чинники й умови формування механізму інвестиційної діяльності / В. Лукшін // Регіональна економіка. — 2001. — № 3. — С. 232—236.

6. *Огородник І. В.* Розвиток і розміщення нових локальних мережених територіально-виробничих систем — кластерів / І. В. Огородник // Формування ринкових відносин в Україні. — 2004. — № 2. — С. 53 — 59.

7. *Соколенко С. І.* Інноваційні кластери — механізм підвищення конкурентоспроможності регіону / С. І. Соколенко. — Режим доступу : <http://ucluster.org.com.ua>. — Назва з екрану.

8. *Сорока Р. Ю.* Промислова політика та кластеризація економіки / Р. Ю. Сорока. — Режим доступу : <http://www.dy.nauka.com.ua>. — Назва з екрану.

9. *Тарнавська Н.* Новітні прояви конкуренції в суспільстві, яке базується на знаннях / *Н. Тарнавська* // *Економіка України*. — 2008. — № 2. — С. 11.

10. *Ульянченко Ю.* Інституціональні фактори інноваційного розвитку регіонів на основі кластерного підходу / *Ю. Ульянченко*. — Режим доступу : http://www.nbuv.gov.ua/portal/soc_gum/pubupr/2010/2010-2/doc/4/. — Назва з екрану.

Стаття подана до редакції 17.10.2011

УДК 330.341.1(477)

Н. В. Терещенко, канд. соц. наук,
доц. кафедри політології та соціології,
ДВНЗ «Київський економічний
університет імені Вадима Гетьмана»

ІННОВАЦІЙНА СОЦІАЛЬНО-ОРІЄТОВАНА МОДЕЛЬ РОЗВИТКУ ЕКОНОМІКИ УКРАЇНИ

АНОТАЦІЯ. Розглянуто питання створення реально діючого механізму видозміни знань у інноваційні. Проаналізовано інноваційна складова в розвинутих країнах; інноваційне законодавство України. Зазначено системні перешкоди до формування інноваційної соціально-орієтваної моделі розвитку та пропозиції комплексу заходів з впровадження інноваційної соціально-орієтваної моделі в Україні.

КЛЮЧОВІ СЛОВА: інновації, інноваційна соціально-орієтована модель розвитку, інноваційна діяльність.

АННОТАЦИЯ. Рассматриваются вопросы создания реально действующего механизма преобразования знаний у инновационные. Анализируется инновационная слагаемая в развитых странах; инновационное законодательство Украины. Очерчены системные препятствия относительно формирования инновационной социально-ориентированной модели развития и предложен комплекс мер по внедрению инновационной социально-ориентированной модели в Украине.

КЛЮЧЕВЫЕ СЛОВА: инновации, инновационная социально-ориентированная модель развития, инновационная деятельность.

ANNOTATION: This article examines the creation of real acting mechanism of knowledge variation into innovation one. It analyzes innovative component in the developed countries; the innovative law in Ukraine. It determines obstacles for the formation of the innovative modal social-orient model of the development and suggestions of the